

5. Кравчук Л. Европейская хартия национальных языков... // news/136173/kravchuk_quotevropеyiskaya_hartiya_regionalnyh_yazykov_ili_yazykov_menshinstv_z_ashischaet_yazyki_a
6. М.Леонтьев. Никакого украинского государства не может быть в природе... // http://censor.net.ua/news/201599/rossiyiskiyi_jurnalist_nikakogo_ukrainskogo_gosudarstva_byt_ne_mojet_v_prirode
7. Лизанчук В. «Раби, подножки, грязь Москвы...»/ В.Лизанчук //За вільну Україну. - №27, 12 липня 2012 року.
8. Мирошник Р. Дети, которые обучаются на украинском в будущем составят «недорасу»... // www.segodnya.ua/news/14406489.html
9. Мороз А. Русский язык – великое достояние всего человечества // <http://www.km.ru/front-projects/russkii-yazyk-velikoe-dostoyanie-vsego-chelovechestva/russkii-yazyk-velikoe-dostoyani>
10. Родин С. «Сокровенная тайна украинства» /С.Родин // Молодая гвардия. - №1-2 – 2010. – С.153-174.
11. Російська Федерація: «Загальні проблеми безпеки. Роль і місце інформаційної безпеки» // <http://all-ib.ru>
12. Самоваров А. Нужно ли нам возвращаться в СССР? Русский проект / А.Самоваров. – М.: Яуза-пресс, 2009. – 320 с.
13. Тоненкова М.М. Духовные крылья России. Социально-культурные и духовно-сущностные ценности развивающейся России / М.М.Тоненкова. – М.: Амрита-Русь, 2004. – 320 с.
14. Федотов Г.П. "Новый идол" // Судьба и грехи России. – Т.2. / Г.П.Федотов – СПб., "София", 1991. – С.50-65.
15. Федотов Г.П. Республика Святой Софии // Собрание сочинений в 12 т. – Т. 9. / Г.П.Федотов – М.: Мартис, 2004. – С.352-359.
16. Федотов Г.П. Россия и свобода.// Судьба и грехи России. – Т.2./ Г.П.Федотов – СПб., "София", 1991. – С. 276-303.
17. Федотов Г.П. Судьба и грези России / избранные статьи по философии русской истории и культуры. В двух томах / сост., вступ. ст. и примеч. В.Ф.Бойкова / Г.П.Федотов – С.-Петербург: «София», 1991. – С.173-185.
18. Федотов Г.П. Трагедия интеллигенции // Судьба и грехи России. – Т.1. / Г.П.Федотов – СПб.: "София", 1991– С.66-101.
19. Цегельський Л. «Русь – Україна і Московщина – Росія». Історико-політична розвідка / Л.Цегельський – Львів: Априорі, 2007. – 104 с.

SUMMARY

The article is devoted to problem of developing the state language in Ukraine now and what does the Russian factor influence on this situation.

Т. І. БУТЧЕНКО

ФОРМАЦІЙНИЙ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХОДИ: ШЛЯХИ ВЗАЄМОДОПОВНЕННЯ

Догматизація і міфологізація сучасного суспільствознавства – реальні загрози сьогодення, потреба подолання яких вкотре змушує замислюватися над шляхами подальшого розвитку методології пізнання суспільно-історичних явищ, зокрема, в плані порівняльного аналізу формаційного та цивілізаційного підходів на предмет визначення дороговказів їх взаємозбагачення.

Розв'язуючи це актуальне завдання, спочатку звернемося до формаційного підходу, представники якого (переважно філософи марксистського спрямування) орієнтовані на реконструкцію тотальності суспільно-історичного розвитку в загальнолюдському вимірі. Для цього розроблювався зміст поняття «суспільно-економічна формація», що позначає специфічний тип суспільної системи, яка розвивається за особливими закономірностями на підґрунті певного способу виробництва. Іншими словами, суспільно-економічна формація – це «свого роду скелет

суспільства, в якому фіксуються і опорні точки суспільного організму, і основні залежності його елементів, і основні механізми, що пов'язують їх один із одним» [1, с. 240]. Тобто, поняття «формація» має подвійне семантичне навантаження, фіксуючи в собі єдність статичного та динамічного в розвитку суспільства, водночас виявляючи типологічні особливості наявної системи суспільних відносин і характеризуючи конкретно-історичні етапи їх розвитку.

Відтак, головне завдання суспільно-історичного пізнання вбачається в експлікації суспільно-історичного процесу як цілісної системи, заснованій на певних закономірних зв'язках. У процесі його вирішення можливі різноманітні відхилення, що випливають із порушень єдності всезагального, особливого та одиничного. Так, прагнучи реалізувати лише так званий «номотетичний» метод, що має на меті відкриття та формулювання загальних законів, можемо вийти на творення догматичних абстрактних загальних схем, далеких від реальної процесуально-історичної багатоманітності. І тим самим лише підтвердити песимістичні висновки представників Баденської школи (В. Віндельбанд, Г. Рикерт), за якими застосування номотетичного методу має обмежуватися виключно галуззю природознавчих наук і в жодному разі не претендувати на соціогуманітарну сферу, де має панувати «ідеографічний» метод опису одиничних та однократних явищ [2]. Але, погоджуючись із застосуванням «ідеографічного» методу, автоматично відмовляємося від системного принципу та ризикуємо загрузнути у фрагментарних описах окремих подій і їхніх релятивних оцінках, за якими, на нашу думку, буде вкрай важко роздивитися в розмаїтті суспільно-історичних явищ єдиний духовний сенс і практично-діяльне підґрунтя.

Подібний негативний результат виступає природним наслідком неправомірного змішування понять «закон» і «закономірність». Закон, в якості суттєвого, загального, стійкого, такого, що повторюється, необхідного, об'єктивного зв'язку явищ дійсності, проявляється лише в конкретних умовах. Своєю чергою, закономірність і являє собою форму цієї діалектичної єдності між законом, з одного боку, та конкретними умовами його прояву, з іншого. Отже, встановлення закономірності означає не з'ясування якихось суто загальних, абстрактних сторін, сутнісних відношень досліджуваного предмету, а розкриття в ньому взаємодії загального, особливого та одиничного, що, звичайно, є передумовою виходу на об'єктивне, цілісне, конкретне знання. Останнє фіксує результати пошуку істини в діалектичній єдності її відносних та абсолютних чинників. Воно абсолютне в плані закріплення об'єктивного знання про ті або інші окремі явища, аспекти дійсності в певній сукупності їх внутрішніх зв'язків, особливостей, умов, місця та часу, за яких вони виникають, існують і розвиваються. І водночас відносне, оскільки визначена сукупність закономірних відносин не є вичерпною, а процес з її пізнання ніколи не може бути завершеним.

Поряд із цим, формаційна концепція прагне реалізувати ідею діалектичної єдності об'єктивного та суб'єктивного чинників історії. Вважається, що зміна суспільно-економічної формації відбувається об'єктивно, але носіями перетворень завжди є конкретні суб'єкти – особистості, соціальні групи (класи, нації тощо). Найбільш суттєвим для формування суб'єктивного фактору є процес класоутворення, який відбувається на підґрунті розподілу праці та концентрує в собі найбільш суттєві суперечності епохи, вирішення яких і складає провідну рушійну силу оновлення суспільних формацій.

Сприяючи матеріалістичному засвоєнню глибинних соціально-структурних закономірностей суспільного організму, розвиток формаційного підходу супроводжувався чисельними спотвореннями, що проявлялося в абсолютизації економічного базису структури суспільства («економізм», «технократизм» та ін.), перебільшенні ролі окремих класів і водночас недооцінюванні духовно-ціннісних і національно-етнічних зв'язків («вузькочасовий підхід»), необґрунтованому нав'язуванні культурно-історичного, і, зокрема, проектного досвіду «передових країн» «менш розвиненим». Крім того, догматизація формаційної ідеї сприяла суспільно-історичній дезорієнтації соціальних суб'єктів, випадки якої описані К. Поппером. Але, разом із тим, погодитися з його висновками щодо цілковитої відмови від концепції суспільно-історичних формацій також не можемо [6]. Напевно, вона має бути збережена і водночас поглиблена розумінням нелінійних багатомірних механізмів прояву та дії формаційно-економічних структурних зв'язків.

У зв'язку з цим, на нашу думку, має бути врахований досвід теоретичної розробки цивілізаційного підходу. Його прибічники (насамперед, М. Я. Данилевський, А. Тойнбі та ін.) підкреслюють неможливість зведення унікальної соціокультурної своєрідності конкретних

локальних соціальних організмів до деяких універсальних принципів [3; 7]. Світова історія, звідси, є не результатом лінійного розгортання всезагальності природи людського роду, а наслідком складної взаємодії окремих цивілізаційних утворень. Зазначена взаємодія має суто зовнішній характер, а її переростання у внутрішню стримується вкрай потужним суб'єктивним фактором – цивілізаційно-культурною «душею», яка являє собою сукупність ментальних настроїв і настанов, традиційних цінностей і норм. Для процесу зародження цієї колективної «душі» та її подальшого оновлення велике значення мають визначні пасіонарні особистості, «творчі генії», «спасителі з мечем» (термін А. Тойнбі [7, с. 515-529]), що своєю діяльністю здатні задавати ціннісні та нормативні орієнтири, відтворювані наступними поколіннями людей.

Суб'єктивістське розгорнення цивілізаційного підходу може, навіть, вилитися у спроби його своєрідної «проективізації», коли сама цивілізація починає розглядатися як сукупність культурно-символічних програм соціального розвитку, за допомогою яких суспільство досягає деяких загальних цілей (К. М. Кантор, Д. Є. Муза та ін.). «...наш варіант категоризації спирається на інтуїцію про те, що реальність цивілізації (у Блаж. Августина – *civitates*, місто) створюється не стихійно, але проективно, через цільові та нормотворювальні конструкти, що охоплюють всю споруду локальної цивілізації та задають їй вектор культурно-історичної прагматики» [5, с. 66]. При цьому «творча меншість» і «більшість» цивілізації творять концептуальний каркас цивілізаційного проекту не свавільно, а в історично-генетичний спосіб під впливом викликів проблемних ситуацій і покладання себе в якості «суб'єкта історієтворчості» [5, с. 73].

Теоретична система, яка постає звідси, по-своєму, напевно, може сприяти реконструкції унікальності життєдіяльності конкретних суспільств, виявленню специфіки їхньої соціальної психології та ментальності, унікальної неповторності властивого їм ціннісного виміру цілепокладання суспільного розвитку. Зрештою слід погодитися із тим, що в національно-культурних традиціях, цінностях і нормах справді можуть бути зашифровані мудрість та духовно-практичний досвід колективного багатопокілісного засвоєння внутрішньої специфіки дії тих або інших закономірних зв'язків, яких, своєю чергою, завжди бракує найдосконалішим теоретичним системам окремих дослідників. Позитивним наслідком цивілізаційного підходу також може стати вирівнювання історичного значення різних суспільств, культури яких, виростаючи за різних конкретно-історичних місцевих умов і маючи поліфонічний характер, справді, не можуть градуватися на лінійній шкалі на вищі або нижчі, а, відзначаючись якістю унікального цивілізаційного надбання, завжди заслуговують на рівноцінну повагу та збереження.

Водночас за гнучкістю цивілізаційного підходу стоять і неабиякі проблеми. Передусім, перебільшення історико-культурної дискретності суспільно-історичного розвитку може проявлятися в знеціненні поняття «людство» та відповідній деструкції ідеї загальнолюдської єдності в розмаїтті національних культур і цінностей. Крім того, можливе однобічне пов'язування джерела глобальних суспільних конфліктів з культурно-духовними відмінностями окремих суспільств поза врахування інших соціальних, економічних, політичних передумов (зокрема, в дусі ідеї «зйткнення цивілізацій» С. Гантингтона [8]). На нашу думку, наступним кроком на цьому небезпечному шляху може стати проповідь культурно-цивілізаційної винятковості, що, до речі, вже знайшло своє відображення і на теоретико-проектному і практичному рівнях (йдеться про теорію та практику фундаменталізму, расизму, фашизму, нацизму та ін.).

Крім того, заперечення загальнолюдських критеріїв поступального суспільно-історичного розвитку створює сприятливе підґрунтя для легітимації архаїчних застарілих соціальних форм. Посилання на їхнє особливе унікальне цивілізаційне коріння може використовуватися навіть і тоді, коли вони явно не витримують жодного порівняння з модерними, більш прогресивними порядками інших країн. При цьому за вказівками на якісь особливі цивілізаційні цінності нерідко може ховатися бажання теоретично легітимувати той або інший авторитарний режим. У ході розв'язання завдання зі свого увічнення йому стають у нагоді ірраціональні інтенції цивілізаційного підходу, зокрема, в плані підкреслення принципової неможливості раціонально досягнути ту випадкову комбінацію унікальних особистісних, соціально-психологічних та ментальних факторів, яка, зрештою, і визначила цивілізаційне обличчя. По суті, такого роду аргументами може маскуватися консервативна застиглість і непрозорість звичаєво-традиційних форм, що, одержавши статус сакральних вихідних засад цивілізації, виходять із-під вогню громадської критики. Звісно, це може

забезпечувати потрібну сталість, збалансованість соціального розвитку, але також і продукувати міфологічне, авторитарно-монологічне спотворення нормативних регуляторів соціального буття.

Із наведеного вище виникає потреба зняття локально-суб'єктивістської однобічності цивілізаційного підходу із одночасним збереженням властивих йому інтенцій щодо відтворення поліструктурності, багатомірності органічних зв'язків соціальної матерії. Відповідно на неї може стати синтез формаційного та цивілізаційного підходів, унаслідок якого формаційні закономірні матеріально-виробничі та соціально-класові зв'язки мають розглядатися в якості всезагально-конкретних засад суспільного організму, що, проте, реалізують свою визначальну дію не в безпосередньому, однобічному режимі, а через серію нескінченних нелінійних взаємоперетворень і взаємопереходів із множинністю різнопланових цивілізаційних зв'язків (насамперед, національно-етнічних, духовно-культурних, психологічно-ментальних). Такий синтез, на нашу думку, відтворюючи закономірний характер соціального розвитку, певною мірою долає зайву лінійність формаційної схеми, з одного боку, та фрагментарність цивілізаційної локальності, з іншого.

Одним із головних завдань, що постають на цьому шляху, є попередження необґрунтованого видавання окремих і випадкових соціальних форм за формаційно-всезагальні або цивілізаційно-нормативні суспільно-історичні засади, дотримання яких буцімто може гарантувати стійкий соціальний розвиток. На нашу думку, зменшення небезпеки конструктивістського волюнтаризму у «формаційному» або «цивілізаційному» дусі (прикладів чому у вітчизняній історії, на жаль, не бракує) буде забезпечуватися виконанням принципу наступності, який спрямовує соціальних суб'єктів на відновлення взаємозв'язку соціального новаторства та звичаєво-традиційних моделей суспільних відносин. Новизна запроєктованих соціальних змін завжди має певний поріг, переступаючи який, вона ризикує відірватися від потреб та інтересів суспільства, показником чого є їх нездатність укорінитися в ньому в якості традиції, вільно відтворюваної народними масами. Навіть більше – в цьому випадку (наприклад, як це трапилося в часи перебудови), вони можуть стати катализатором процесів із відчуження реформаторських сил від власного народу, викликавши розлом органічної якості соціальної матерії. «Наявність таких соціальних катаклізмів означає, що нові сили, які вдалися до побудови складних суспільних відносин, не зуміли достатньою мірою врахувати потенціальні можливості соціального середовища і необґрунтовано сподівалися на спонтанне вибухове зростання масової творчості та підтримки» – відзначають автори монографії «Україна: проблеми самоорганізації» [4, с. 47].

Іншими словами, невміння забезпечити конструктивну міру відповідності між соціальними інноваціями та усталеними нормативними формами суспільної життєдіяльності свідчить про те, що теоретичній і організаційно-проектній думці бракує діалогічної відкритості суспільній волі та колективному практичному досвіду, закодованим у звичаях і традиціях. Звісно, некритичне перебільшення позитивної соціальної ролі традиційних нормативних форм, що ігнорує можливість їхнього окостеніння, зі свого боку, визначає спотворення стратегії синтезу формаційного та цивілізаційного підходів, коли тепер вже масова косність та інерційність набувають закритого, монологічного характеру, протиставляючись мінливості суспільно-історичної практики і творчій динамічності особистості дослідника та новатора.

Під цим кутом зору важливу перспективу подальшої дослідницької праці складає стає критичний відбір з позицій визнання формаційної єдності різних цивілізацій тих історичних і сьогоденних звичаїв і традицій, відродження або підтримка яких будуть сприяти відтворенню нелінійних цивілізаційних форм реалізації єдиної формаційної логіки соціального поступу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барулин В. С. Социальная философия: Учебник / Владимир Семенович Барулин; [Изд. 2-е]. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. – 560 с.
2. Виндельбанд В. Избранное: Дух и история / Вильгельм Виндельбанд; [пер. с нем. М. И. Левиной, Г. Сониной]. – М.: Юристъ, 1995. – 688 с. – (Лики культуры).
3. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому / Н. Я. Данилевский; [сост. и коммент. Ю. А. Белова, отв. ред. О. Платонов]. – М.: Институт русской цивилизации, 2008. – 816 с. – (Русская цивилизация).

4. Кремень В. Г. Україна: проблеми самоорганізації: [В 2 т.] / [В. Кремень, Д. Табачник, В. Ткаченко]. – К.: Промінь, 2003. – Т. 1. Критика історичного досвіду. – 384 с.
5. Муза Д. Е. Проект восточно-христианской цивилизации: концептуальный каркас и культурно-исторический смысл / Д. Е. Муза // Ноосфера і цивілізація. – 2008. – Випуск 6 (9). – С. 64 – 77.
6. Попер К. Злиденність історизму // Карл Попер; [пер. з англ.] – К.: Абрис, 1994. – 192 с.
7. Тойнбі А. Дослідження історії. Том 1 / Арнольд Тойнбі; [пер. з англ. В. Шовкун]. – К.: Основи, 1995. – 614 с.
8. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон; [пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова]. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с. – (Philosophy).

SUMMARY

The article is devoted to comparative analysis of formation and civilization approaches. Based on the definition of gaps and opportunities, strategic ways for their synthesis are proposed.

Т. Е. НИКОЛАЕВА

ВЗАИМОВЛИЯНИЕ ПАРТИЙНЫХ СИСТЕМ И ЭЛЕКТОРАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ: ОПЫТ СРАВНИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА

Партии являются ключевым элементом политических систем и гражданского общества, а также показателем их демократичности. Партии и партийные системы всегда находились в поле зрения политической науки. В области партологии сложилась своя классика. Это труды М. Острогорского и М. Дюверже (1).

В западной политической науке огромный вклад в партологию в XX в. внесли Ф. Гогель, А. Лоренс Лоуэлл, С. Липсет, Р. Михельс, С. Рокан и др. в российской политологии проблемой партий занимались Т. Голосов, В. Евдокимов, Ю. Малов, Ю. Юдин и др. в украинской политической науке эту тему исследовали А. Вишняк, Н. Томенко, М. Погребинский и др.

Партии доказывают свою политическую состоятельность, находясь у власти. К власти они приходят благодаря избирателям. Свободные неформальные выборы также являются показателем демократичности общества, в котором формируется тот или иной тип электорального поведения. Электоральное поведение – это типичные и устойчивые формы предпочтений и действий различных групп, которые направлены на выбор кандидата или партии с целью формирования власти и стратегического курса развития страны. Под типичными устойчивыми формами предпочтений и действий понимают принятые в конкретной культуре образцы. Например, электоральное поведение американцев характеризуется привязанностью к двум партиям – Демократической и Республиканской, высоким интересом к избирательному процессу, но достаточно низкой явкой избирателей на участки для голосования.

Электоральное поведение стало предметом политического и научного анализа с появлением демократических выборов в постсоветском пространстве в 90-е годы XX в. Новые партии начали возникать еще при функционировании статьи в советской Конституции, которая провозглашала руководящую роль КПСС. После официальной отмены данной статьи процесс формирования многопартийности стал практически неуправляемым, и партийные симпатии постсоветского электората начали фрагментироваться.

В области электоральной политологии и социологии за все постсоветские годы было написано огромное число научных работ. Необходимо отметить следующих авторов, которые внесли свой вклад в изучение электорального процесса, избирательных систем и технологий, путей влияния на избирателей: в российской науке – Н. Гришин, Ф. Ильясов, А. Ковлер, А. Максимов и др. в украинской науке – это Г. Почепцов, М. Погребинский. Среди региональных авторов, т.е. принадлежащих к запорожскому и близлежащим регионам, необходимо отметить Э. Гугнина, Н. Чигрина, С. Походенко.

Целью данной статьи является изучение взаимодействия и взаимовлияния партийных систем и электорального поведения, которые выступают по отношению к друг другу как взаимодействующие факторы. Данное взаимодействие изучалось в политической науке, например в